

De kracht van emoties en attitudes bij meertalig opgroeiende kinderen

Hilde De Smedt

Hilde De Smedt is logopediste bij het Adviescentrum Meertalig Kind (AMK) van Foyer vzw.

In 't kort

Emoties en attitudes hebben een invloed op taalleren. Hilde De Smedt houdt een pleidooi om stil te staan bij gevoelens en attitudes van kinderen en hun ouders rond taal. Als we dat doen, zal het welbevinden en de betrokkenheid van de kinderen bij taalleren groter worden en verhoogt het rendement van onze inspanningen tijdens hun begeleiding. Je krijgt tools om hierrond meteen aan de slag te gaan.

Wanneer een kind negatieve gevoelens heeft ten aanzien van een taal, dan mag je je als leerkracht, logopedist of leerlingenbegeleider nog zo inspinnen, geen enkele methode heeft dan effect. Het is dus belangrijk om in onze begeleiding de emoties en attitudes van kinderen ten aanzien van taal mee te nemen. Emoties en attitudes hebben een invloed op taalleren.

In dit artikel bekijken we de band tussen taalleren en emotie/attitude. Op die manier kunnen we meertalige kinderen beter begrijpen, hun leerproces nog beter ondersteunen en kunnen onze methodes en werkwijzen optimaal renderen. Recent hielden we in het kader van een Europees project een bevraging van professionelen die met meertalige gezinnen werken. Het ging hierbij om therapeuten, CLB-medewerkers, leerkrachten en educatieve medewerkers in het kader van opvoedingsondersteuning. De meerderheid gaf aan dat ze de relatie tussen taal en emotie wel kunnen leggen, maar dat ze onzeker zijn over de aanpak van emoties bij taalleren. Dit hopen we met dit artikel te ondersteunen!

Het is van belang de gelijkwaardigheid van alle talen te benadrukken.

Taal en emotie zijn altijd verbonden

Wanneer je de talen die je spreekt en waarmee je contact hebt op een rijtje zet, dan merk je meteen dat je aan elke taal een gevoel kan koppelen. Je vindt een bepaalde taal mooi omwille van de klanken, een andere ervaar je als moeilijk of zou je nooit kunnen missen ... Dit betekent dat kinderen, jongeren en ouders aan wie we Nederlands willen leren of die we daartoe willen aanmoedigen, ieder voor zich ook al een eigen benadering hebben van deze taal.

In sommige gezinnen kunnen deze emoties tot spanningen of frustraties leiden omdat ouders en kinderen op dit vlak erg van elkaar verschillen. Sommige kinderen ervaren de taal van hun ouders bijvoorbeeld als moeilijk en minder belangrijk. Anderen geven juist aan dat ze deze taal beter willen kunnen omdat ze zich anders buitengesloten voelen in bepaalde situaties, terwijl de ouders liever hebben dat ze zich concentreren op Nederlands. Dergelijke emoties kunnen erg uitgesproken aanwezig zijn of eerder onderhuids en niet dadelijk merkbaar.

Emoties en attitudes t.a.v. taal

Een attitude is een houding, een gezindheid of instelling tegenover objecten,

ideeën of mensen. Een attitude is samengesteld uit verschillende componenten (1)

- 1) een cognitieve component: gedachten en overtuigingen, in dit geval ten opzichte van een taal (bijvoorbeeld: 'Met Nederlands zullen mijn kinderen een betere job kunnen vinden.');
- 2) een affectieve component: emoties, gevoelens, in dit geval ten opzichte van een taal (bijvoorbeeld: 'Mijn zoonje zegt dat hij Swahili leuk vindt. Het lijkt wel of hij zich schaamt voor mijn moedertaal.');
- 3) een gedragscomponent: gedrag dat voortvloeit uit de gedachten en gevoelens (bijvoorbeeld: 'Ik spreek de juf nooit aan in het Nederlands want ik ben onzeker en denk dat ze het vervelend vindt dat een gesprek dan langer duurt.')

De cognitieve en affectieve componenten liggen niet steeds in elkaars verlengde, ze kunnen ook contrasterend zijn. Bijvoorbeeld: 'Ik vind een tweetalige opvoeding belangrijk voor mijn kinderen (cognitief) maar ik ben bang dat ik hen hiermee overbelast en dat het niet zal lukken (affectief).'

Emoties spelen dus een rol bij het zich vormen van attitudes, maar ze zijn er ook vaak de observeerbare uitingsvorm van (fierheid, schaamte, angsten enz.). De term 'emoties' wordt in dit artikel gebruikt in deze twee betekenissen.

Soms dient taal als het ware als een kapstok waaraan we emoties en ervaringen ophangen. Dit merken we soms bij kinderen met een traumatisch verleden (bv. bij het ontvluchten van een oorlog).

Ziyad – 9 jaar

Ziyad vluchtte vanuit Syrië naar Turkije en kwam na een verblijf in een vluchtelingenkamp in België terecht. Hij zit nu in de OKAN-klas. Bij een activiteit rond de thuistalen die de kinderen spreken, wordt Ziyad erg emotioneel: 'Ik spreek geen Arabisch!' Dit is nochtans zijn moedertaal en de enige taal die hij met zijn ouders spreekt. Hij zegt alleen Turks en Nederlands te spreken, twee talen waarin hij op dat moment slechts een erg beperkte vaardigheid heeft. Voor Ziyad is Arabisch op dat moment de kapstok waaraan hij een traumatisch verleden ophangt en die hij liefst samen met de taal van zich afduwt.

Mama met zoon en dochter tijdens 'Talen ons gedacht' (foto: De Foyer)

CC0 pixabay.com

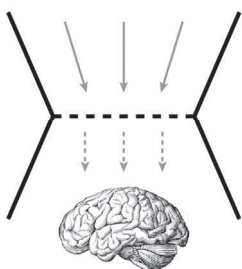
Attitude als affectieve filter op het leren van taal

Dulay en Burt (1) spraken al in 1977 over een affectieve filter bij taalleren. De idee is dat deze filter bepaalt hoeveel een persoon leert in een formele of informele setting. Deze filter bevat factoren zoals attitudes en zelfvertrouwen die het taalleereffect van de input verhinderen of juist bevorderen. Bij een positieve attitude komen de leerprikkels 'binnen', bij negatieve emoties sluit de filter zich waardoor leerprikkels moeilijker of niet doordringen.

Dit mechanisme kan dus positief werken en je erg gevoelig maken voor taalprikkels. Maar het kan ook het effect hebben dat het leren van een nieuwe taal maar niet lijkt te lukken, ondanks een goed aanbod en voldoende aanleg.

John – 6 jaar

De ouders van John werken voor een internationaal bedrijf. Hij verbleef al in Frankrijk en Duitsland en woont sinds een half jaar in Vlaanderen. Hij ging steeds naar een plaatselijke school en leerde dus naast zijn moedertaal (Engels) ook Frans en Duits. Het Nederlands komt na een hele periode nog steeds niet op gang, zelfs begrip blijft beperkt en hij spreekt alleen Engels. In een gesprekje geeft hij aan: 'I don't want this anymore'. Het negatieve gevoel weer van nul te moeten beginnen, blokkeert het taalleren.

Attitude is een affectieve filter op taalleren

De kracht van motivatie op het leren van een taal

We kunnen vaststellen dat taalattitudes een soort filtereffect hebben op het leren van taal: taalprikkels worden vlot of juist moeizamer verwerkt. De vraag is hoe dit mechanisme werkt. Hier blijkt 'motivatie' het kernwoord. De attitudes zijn onlosmakelijk verbonden met 'motivatie', ze beïnvloeden de motivatie en op deze wijze het gedrag.

Schematisch kan je dit als volgt voorstellen:

ervaring/info/situatie

(Thuis kijk ik met mama vaak naar Ketnet, mama vraagt me dan soms wat er wordt gezegd, ze is erg fier dat ik haar dat kan vertellen. Het is grappig als ze me probeert na te zeggen.)

↓

attitude

(Nederlands is cool!)

↓

motivatie

(Ik wil het nog beter kennen en mama moeilijke woordjes leren!)

↓

gedragsintentie

(De juf merkt een positieve leerhouding op school.)

Voor motivatie bij het leren van een taal is het interessant een onderscheid te maken tussen intrinsieke en instrumentele motivatie.

- Instrumentele motivatie: het leren van een vreemde taal om zo een bepaald doel te bereiken (bv. werkkansen vergroten, mijn kind kunnen helpen, graag goede punten halen want dan is de juf blij). Dit soort motivatie is vaak goed als vertrekpunt. Het risico van een louter instrumentele motivatie is echter dat het leidt tot een beperkter leren: je leert alleen datgene dat je nodig hebt om je doel te bereiken. Vaak vermin-

dert deze motivatie ook in de loop van de tijd (bv. in de puberteit worden 'goede punten' soms wat minder belangrijk en focussen jongeren op wat leeft onder leeftijdsgenoten).

- Intrinsieke motivatie: het leren van de taal om de taal omdat je het leuk vindt, nieuwsgierig bent, omdat je het wil kunnen, het vanzelfsprekend vindt. Deze motivatie schept meer leerkansen op lange termijn.

Het is dus belangrijk om als leerkracht, leerlingenbegeleider, logopedist samen met kinderen op zoek te gaan en de intrinsieke motivatie te versterken. Je doet dit door boeiende en speelse taalactiviteiten, maar ook door in je dagelijks taalgebruik aandacht te hebben voor humor, grapjes. Ook een eenvoudig mechanisme zoals herhaling helpt: kinderen gaan meer zekerheid ervaren en krijgen het gevoel 'Dit kan ik!' Naar ouders toe komt dit op een duidelijke manier aan bod in de recente publicatie van Festman e.a. (2).

Juf Nadine van de OKAN-klas (Brussel) merkt op dat ze de indruk heeft dat de nieuwkomertjes vaak sneller Nederlands leren dan kinderen die hier al langer zijn. Ze gebruiken het ook spontaner. De meesten kennen geen Frans. Nederlands is de enige taal die ze onder elkaar kunnen gebruiken. De juf voelt ook dat de ouders de kinderen voorhouden dat Nederlands leren belangrijk is in de nieuwe situatie.

Niet enkel de attitudes t.a.v. het Nederlands zijn belangrijk: minderheidstalen vragen extra ondersteuning

Moedertalen worden in een migratiecontext vaak minderheidstalen: ze krijgen minder erkenning in de maatschappij en

worden soms zelfs negatief benaderd. Enkele onderzoekers (3) stonden onder meer stil bij het effect van migratie op de taalattitudes van kinderen en jongeren ten aanzien van hun moedertaal. Veel hangt hierbij af van de wijze waarop de nieuwe maatschappij die hen omringt die moedertalen benadert. Bijvoorbeeld, in onze samenleving ervaren kinderen en jongeren die Arabisch spreken vaker negatieve reacties dan kinderen die Spaanstalig zijn.

Een negatieve houding van kinderen tegenover de moedertaal kan gezinsrelaties erg verstoren. Het heeft ook een negatieve impact op het leren van de moedertaal, die nochtans mee de basis vormt voor alle taalleren. Anderzijds moeten ouders ook leren omgaan met de veranderde plaats die hun moedertaal zal innemen in het leven van hun kinderen.

De puberteit is een belangrijke periode waarin jongeren vaak uitgesproken meningen uiten tegenover de verschillende talen. Dit maakt deel uit van een proces van identiteitsvorming, waarin de thuistaal extra omarmd wordt of juist meer naar de achtergrond verdwijnt. In deze periode is het ook cruciaal om stil te staan bij de persoonlijke motivatie voor het leren van de verschillende talen.

Malika – 5 jaar – derde kleuter
Malika heeft aan haar mama gezegd dat ze op weg naar school geen Arabisch meer wil spreken. Wanneer mama haar probeert aan te moedigen, reageert Malika: 'Als ik Arabisch spreek dan ziet de juf mij niet graag!' In de klas wordt blijkbaar vaak bestraft wanneer de thuistaal wordt gesproken.

Ouders hebben impact op emoties

Wanneer we met kinderen aan de slag willen gaan rond attitudes en emoties ten aanzien van taal, zijn ouders zeker betrokken partij. Hun taalattitudes beïnvloeden immers hun kinderen. Zijn zij nieuwsgierig naar een nieuwe taal, dan wekt dit ook interesse bij de kinderen. Zijn ze eerder angstig, dan wordt ook voor hun kroost een nieuwe taal leren een zware opdracht. Ouders zijn ook het best geplaatst om aan te voelen wat de soms complexe taalcontext voor hun kinderen betekent.

Hierbij is het belangrijk dat ouders inzicht verwerven in hun eigen attitudes en visie ten aanzien van de thuistaal, het Nederlands en het leren van talen. Anderzijds moeten ze aandacht ontwikkelen voor het welbevinden van de kinderen in deze meertalige context.

Momenteel loopt hierover een Europees project (www.talesathome.eu) dat professionelen wil helpen om dit thema binnen gezinnen op te nemen via een speelse digitale tool. Het is de bedoeling dat dit instrument wordt gebruikt door iedereen die betrokken is bij meertalige gezinnen en het taalleren van de gezinsleden (leerkrachten, opvoeders, therapeuten, CLB-medewerkers enz.). Aan de hand van dit instrument kunnen de verschillende gezinsleden bijvoorbeeld (met een thermometer) aangeven hoe ze zich voelen in verschillende communicatieve situaties (aan tafel, op bezoek, bij een discussie). Daarna worden de gevoelens vergeleken en besproken.

Ook de activiteitenbundel voor oudergroepen **TaalGEZIND** (zie materialenlijst)

heeft aandacht voor de attitudes en emoties van ouders t.a.v. taal.

Gesprek ouder – kind – Albanees
Bij een gesprek van de zorgjuf met mama en haar dochter Melina (7 jaar) blijkt er enige spanning rond het taalgebruik thuis. Een complex migratieproces resulteerde in de situatie waarbij mama's beste taal Albanees is en die van Melina Nederlands. Voor beiden is dit vaak wat frustrerend: mama wil soms liefst iets bespreken in Albanees en ook graag voorlezen in die taal. Melina vindt dit meestal 'lastig' en wil deze zaken liever in het Nederlands laten verlopen.

Aan de slag met attitudes en emoties: luisteren, praten en beleven helpt

Maak gedachten en gevoelens rond talen en leren bespreekbaar

Bij kleuters is het expliciet bespreken van gevoelens rond talen vaak nog moeilijk. Ze zijn zich er minder van bewust en ze kunnen het meestal minder goed verwoorden. Het is nuttig dat je, waar mogelijk, emoties die je opmerkt zelf expliciteert: 'Je vindt het erg leuk hé om in het Spaans te vertellen! Ben je bang om Nederlands te praten? Je doet dit al erg goed!'

Vanaf de lagere school kunnen kinderen hierover al meer bewust reflecteren en hun gevoelens en ideeën verwoorden. Dit vraagt natuurlijk de nodige openheid. Kinderen zullen immers anders heel vaak antwoorden wat wenselijk is: 'Mama vindt Arabisch belangrijk dus ik zeg dat ik het leuk vind om naar de Arabische les te gaan.'

Wat doet het Adviescentrum meertalig kind (AMK) van Foyer vzw?

De werking van AMK start op de eerste plaats vanuit vragen rond individuele kinderen, gesteld door ouders, school of ondersteunende en hulpverlenende instanties.

Het AMK wil laagdrempelig professioneel advies en ondersteuning bieden. Twee belangrijke elementen in het aanbod zijn:

- adviesgesprekken: zowel in het kader van preventie als wanneer er taalmoeilijkheden zijn vastgesteld;
- taalanalyse: Foyer coördineert een team van taalanalisten die ondersteund door een logopedist een analyse maken van de thuistaal van het kind.

Daarnaast willen we met AMK de expertise m.b.t. meertalig opvoeden en hulpverlening vergroten en als draaischijf voor ervarings-uitwisseling functioneren.

WERKBLAD: Maak gevoelens rond taal bespreekbaar

♥	Leuk
✘	Niet zo leuk
□	thuis taal

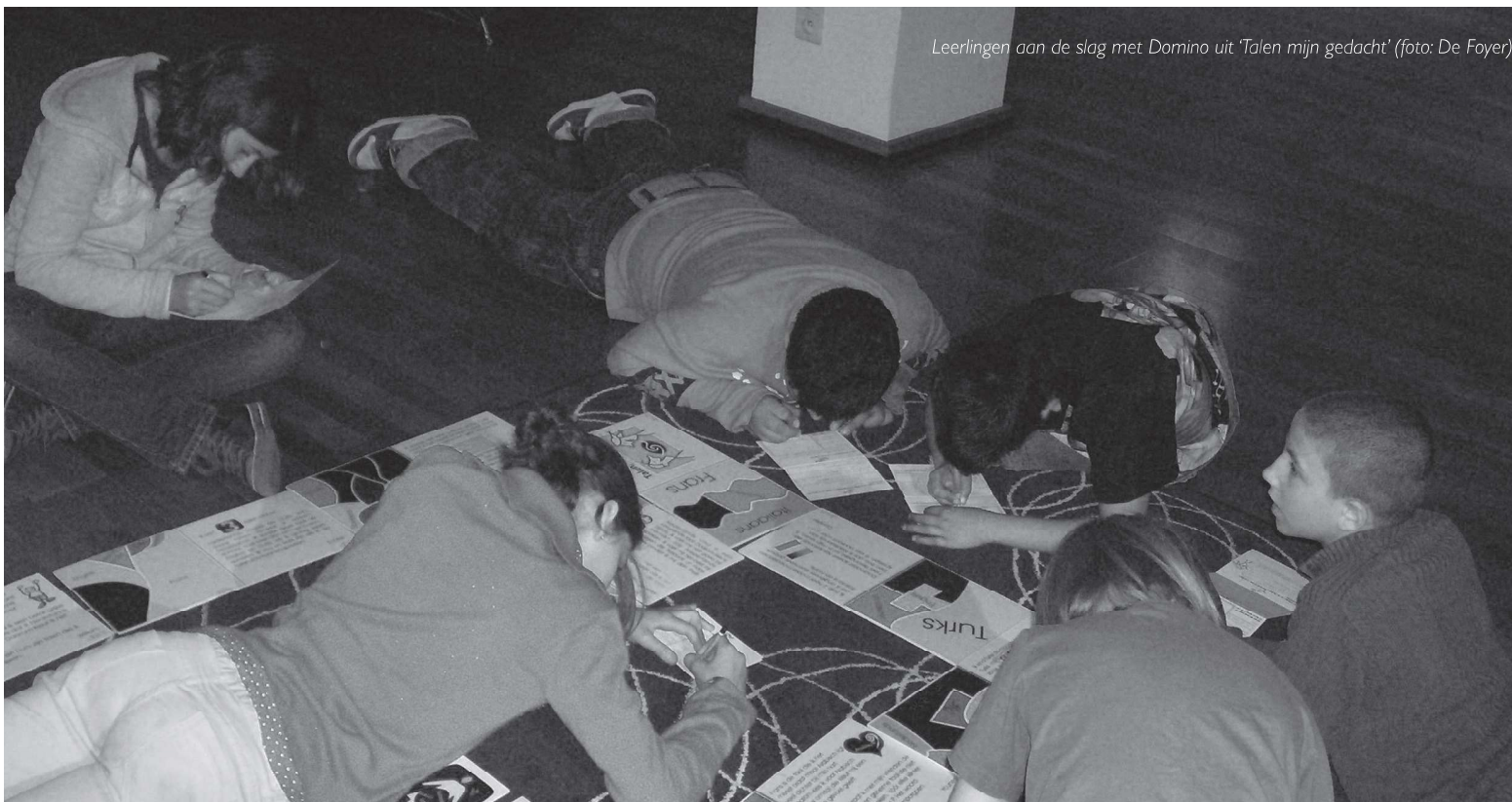
.....

Welke taal vind jij het mooist?

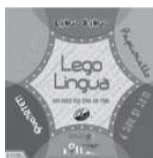

.....

Ik zou het leuk/niet leuk vinden om nog meer talen te leren.

Leerlingen aan de slag met Domino uit 'Talen mijn gedacht' (foto: De Foyer)

Tips voor materiaal

	REFERENTIE	INHOUD	BESTELLEN	PRIJS
 <p>Talen, ons gedacht!</p>	Foyer vzw (2014). <i>Talen, ons gedacht!</i> Werken rond meertaligheid en emotie. Handleiding.	In de uitleenbare tentoonstelling <i>Talen, ons gedacht!</i> reflecteren volwassenen over hun taalattitudes en meertalig opvoeden. Hierbij hoort deze handleiding met 5 workshops. (meertalige volwassenen)	Foyer www.foyerbe info.wgi@foyerbe 02/609 55 63	€ 7
	Foyer vzw, KMI, PBD Gent en SDL (2014). <i>Thuis spreek ik ook!</i>	<i>Thuis spreek ik ook!</i> is een bundel activiteiten waarin positief omgaan met taalkdiversiteit en verschillende (thuis)talen centraal staat. (4-12 jaar)	Online materialen in kleur: www.meertaligheid.be	gratis
 <p>Buitengewoon Talig talensensibilisering voor het BuSO type 1</p>	Jonckheere, S., Civetta, P. (2013). <i>Buitengewoon Talig. Talensensibilisering voor het BuSO type 1.</i>	<i>Buitengewoon Talig</i> is een online publicatie met meer dan 40 uur lesmateriaal op maat van het buitengewoon secundair onderwijs type 1.	Foyer www.foyerbe 02/609 55 63 Online lesmaterialen: Code aanvragen: info.wgi@foyerbe	gratis
 <p>Lego Lingua taalspel voor de kleuter</p>	Foyer vzw (2011). <i>Lego Lingua, een doos vol spel en taal.</i> Mechelen: Tumult.	<i>Lego Lingua</i> is een meertalige speldoos met vijf spellen (Qua?RTET!, Wat is het?, PalaVerBrique, Lingo Bingo en Papesnello) waarin verschillende talen en culturen worden uitgediept. (8 – 88 jaar)	Uitgeverij Tumult http://tumult.be/ 015/43 56 96	€ 42,50
 <p>Talen op een kier Talensensibilisering voor de basisonderwijs</p>	Jonckheere, S., De Doncker, H., De Smedt, H. (2009). <i>Talen op een kier. Talensensibilisering voor het basisonderwijs.</i> Mechelen: Plantyn.	<i>Talen op een kier</i> bestaat uit veertig lesfiches talensensibilisering voor het basisonderwijs. Er is een audio-cd voorzien met geluidsdocumenten. (5-12 jaar)	Uitgeverij Plantyn www.plantyn.com klantendienst@plantyn.com 015/36 36 36	€ 58,80
 <p>Talen, mijn gedacht!</p>	Foyer vzw (2008). <i>Talen, mijn gedacht!</i> Werken rond meertaligheid en emotie. Handleiding.	De uitleenbare tentoonstelling <i>Talen, mijn gedacht!</i> werkt rond emoties die met het gebruik en het leren van talen gepaard gaan. Bij de tentoonstelling hoort deze handleiding met acht workshops. (9-12 jaar)	Foyer www.foyerbe info.wgi@foyerbe 02/609 55 63	€ 7
 <p>TALES at HOME</p>	Foyer vzw, Erasmus + Europees project Talking About Language and EmotionS at Home	Project rond het bespreekbaar maken van emoties ten aanzien van taal en talen leren in meertalige gezinnen Digitale tool die beschikbaar zal zijn vanaf mei 2018.	www.talesathome.eu	gratis
 <p>TaalGEZINd Meertalige opvoeding ondersteunen.</p>	RIC Foyer (2012). <i>TaalGEZINd. Meertalige opvoeding ondersteunen.</i>	<i>TaalGEZINd</i> is een bundeling activiteiten bij het werken met anderstalige, kansarme ouders die hun kinderen meertalig opvoeden. Het didactisch materiaal is voorzien in het Nederlands en in het Frans.	Foyer www.foyerbe info.wgi@foyerbe 02/609 55 63	€ 15
	Steunpunt Diversiteit en Leren <i>E-Validiv</i>	<i>E-Validiv</i> is een meertalige digitale leeromgeving die leerlingen uit het vierde, vijfde en zesde leerjaar meeneemt op ontdekking in diverse thema's rond wereldoriëntatie.	evalidiv.classybe	gratis
	Steunpunt Diversiteit en leren / Centrum taal en onderwijs (2012) <i>Talensensibilisering in het kleuter en lager onderwijs</i>	Brochure met informatie voor schoo- en klaspraktijk	www.diversiteitenleren.be/publicaties	gratis

Je kan een werkblad gebruiken waarop kinderen voor de talen die ze gebruiken aangeven of ze die graag hebben, mooi vinden en hoe ze staan tegenover het leren van talen. Dit blad is vooral een leidraad bij een kort gesprek.

Ook voor ouders is reflectie belangrijk: het verwoorden van de eigen houding en emoties en het open observeren van die van hun kinderen. Wanneer je vertrekt vanuit een positieve interesse in hun thuistaal en de misschien complexe taalcontext, dan bespreken ouders dit graag. De interactieve tentoonstellingen 'Talen, mijn gedacht!' (kinderen tussen 9 en 12) en 'Talen, ons gedacht!' (volwassenen) (zie materialenlijst), spelen hierop in.

Elke opvoeder heeft een rol in het bespreekbaar maken van deze thema's. Daar waar er negatieve emoties, frustraties en mogelijke blokkades in het spel zijn, is het soms goed iemand te betrekken die op iets grotere afstand staat van de dagelijkse ervaringen. Hier kan de CLB-medewerker zeker een rol spelen en dit zowel bij ouders als bij kinderen. Ook in onze werking merken we dat emoties vaak snel komen bovendrijven. Men ervaart ons als een 'neutrale partij' die interesse heeft in zowel de thuistalen als het Nederlands, zonder veroordelende reacties.

Therapeuten, CLB-medewerkers, leerkrachten en educatieve medewerkers zijn onzeker over de aanpak van emoties bij taalleren.

Stimuleer en ondersteun positieve gedachten en gevoelens rond taal

De kleuterperiode is vooral de periode waarin het bewustzijn rond de verschillende talen groeit en de emoties en attitudes zich beginnen te vormen. Het positief beleven van alle talen is hierbij erg belangrijk. Dit kan occasioneel door als begeleider je eigen interesse te tonen of positieve opmerkingen te maken over een taal. Nu en dan kan dit ook via een meer gerichte activiteit: een mama komt in haar moedertaal voorlezen voor alle kinderen. Voor het Nederlands is herhaling een eenvoudige en sterke tool. Stilaan voelen dat je iets kan, zonder inspanning een verhaaltje kunnen beluisteren, zijn belangrijke positieve ervaringen.

In de lagere school merken we vaak al meer uitgesproken attitudes. Soms zijn ze gelinkt aan een situatie die we niet dadelijk kunnen veranderen. Toch zal je vaak merken dat negatieve gevoelens en frustraties ten aanzien van een taal verminderen door ze bespreekbaar te maken. Tegen wie mag het kind eens verwoorden dat het vervelend is in het Nederlands naar je woorden te zoeken, terwijl het verhaal in het Turks al in je hoofd zit? Of dat die Griekse les op zaterdag echt niet leuk is? Naast het kanaliseren van negatieve attitudes kunnen we op die manier ook positieve gedachten en gevoelens stimuleren en ondersteunen.

Rond minderheidstalen vormen zich vaker negatieve gevoelens. Kinderen voelen aan dat deze talen in de samenleving vaak als onbelangrijk en zelfs hinderlijk worden beschouwd. Het is dus belangrijk de

Soms dient taal als het ware als een kapstok waaraan we emoties en ervaringen ophangen.

gelijkwaardigheid van alle talen te benadrukken. Dit moet vooral uitgestraald worden binnen het hele schoolgebeuren en door alle onderwijspartners, maar kan extra aandacht krijgen via materialen zoals 'Thuis spreek ik ook' en 'Lego Lingua' (zie materialenlijst).

Prikkel kinderen om talen open en nieuwsgierig tegemoet te treden

Het is belangrijk dat we alle kinderen prikkelen om talen open en nieuwsgierig tegemoet te treden. De confrontatie met een nieuwe taal leidt weleens tot het gevoel dat een taal vooral bestaat uit een oneindige lijst woorden en moeizaam te verwerven grammatica. Dit geldt voor allochtone kinderen, maar bijvoorbeeld ook wel voor Vlaamse kinderen die met Frans starten. Talensensibilisering is hiervoor een goede aanpak. Niet het leren, maar beleven van talen staat hier centraal.

Materialen hiervoor zijn onder meer 'Talen op een kier' en 'Buitengewoon talig'. Er is een informatieve brochure 'Talensensibilisering in het kleuter- en lager onderwijs' en ook E-Validiv, een meertalige digitale leeromgeving (leergebied wereldoriëntatie) voor leerlingen van het vierde, vijfde en zesde leerjaar (zie materialenlijst).

Meer materialen vind je op www.meertaligheid.be.

Referenties

- (1) Baker, C. (1992). *Attitudes and language*. Clevedon: Multilingual Matters Ltd.
- (2) Festman J. e.a. (2017). 'Raising Multilingual children' in *Parent's and teachers' guides 23*. Bristol: Multilingual Matters.
- (3) Gibbons J. & Ramirez E. (2004). *Maintaining a minority language. A Case study of Hispanic Teenagers*. Clevedon: Multilingual Matters Ltd.

I Het leren van meerdere talen wordt vanzelfsprekend beïnvloed door een veelheid aan factoren: algemene ontwikkeling en gezondheid van het kind, sociale en omgevingscomponenten, cognitieve en psychosociale componenten. We gaan in dit artikel enkel verder in op de invloed van enkele specifieke psychosociale componenten.